

УДК 351.746.1(477)

Іванова Вікторія Миколаївна

*кандидат економічних наук, доктор наук з державного управління
Секретаріат Кабінету Міністрів України*

Ivanova Viktoriia

*Candidate of Economic Sciences, Doctor of Science in Public Administration
Secretariat of the Cabinet of Ministers of Ukraine*

ORCID: 0000-0003-4980-0765

Шевченко Микола Миколайович

*кандидат філософських наук, доцент
Міністерство оборони України*

Shevchenko Mykola

PhD, Associate Professor

Ministry of Defense of Ukraine

ORCID: 0000-0002-1139-1970

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-8-10189

РОЗВИТОК СИСТЕМИ КРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

DEVELOPMENT OF CRISIS MANAGEMENT SYSTEM IN THE AREA OF NATIONAL SECURITY AND DEFENSE OF UKRAINE: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PROBLEMS AND WAYS TO SOLVE THEM

Анотація. Вступ. Законом України «Про національну безпеку України» визначено основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики національної безпеки, в Концепції забезпечення національної стійкості визначено засади, принципи, напрями розбудови та функціонування національної системи стійкості.

Ця обставина й визначає зв'язок загальної проблеми гарантування національної безпеки України з найбільш важливими науковими та практичними завданнями дослідження проблем розвитку системи забезпечення національної стійкості, складовими якої є механізми кризового менеджменту у сфері національної безпеки і оборони України. Це, в свою чергу, передбачає державне проектування та конструювання вказаної системи відповідно до вимог динамічного безпекового середовища.

Мета. Метою дослідження є формулювання актуальних теоретико-методологічних проблем розвитку системи забезпечення національної стійкості України та визначення шляхів їх розв'язання.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правова база в галузі національної безпеки та національної стійкості України; 2) наукові праці вітчизняних авторів з державно-управлінської проблематики у сфері національної безпеки та стійкості України.

Для вирішення завдань дослідження нами використовувалися загальні та спеціальні методи наукового пізнання: системно-ситуаційний метод використано для формулювання проблем кризового менеджменту у сфері національної безпеки і оборони України в сучасних умовах; метод моделювання використано для розробки перспективної моделі системи забезпечення національної стійкості України, а системно-структурний метод – для визначення складових згаданої системи; метод соціального проектування – для обґрунтування теоретико-методологічних засад державного проектування і конструювання системи забезпечення національної стійкості України.

Результати. У науковій статті сформульовано актуальні теоретико-методологічні проблеми розвитку системи забезпечення національної стійкості України:

1) на світоглядному рівні діяльності суб'єктів забезпечення національної стійкості України: відсутність адекватних уявлень про національну стійкість в умовах динамічного безпекового середовища, про загрози національній безпеці України в умовах ведення гібридної російсько-української війни;

2) на методологічному рівні діяльності суб'єктів забезпечення національної стійкості України: відсутність систематизованих знань з проблематики кризового менеджменту у сфері національної безпеки і оборони; відсутність системності в розробці термінологічного апарату проблематики забезпечення національної стійкості; надання переваги методам реактивного реагування в державно-управлінській практиці кризового менеджменту; невизначеність перспективних функціональної, інформаційної, інституційної моделей системи забезпечення національної стійкості України в контексті вимог динамічного безпекового середовища щодо своєчасного й адекватного реагування на кризи, що загрожують національній безпеці; брак систематизованих знань щодо позитивного досвіду держав-членів НАТО у сфері кризового менеджменту;

3) на інституційному рівні діяльності суб'єктів забезпечення національної стійкості України: недосконалість системи забезпечення національної стійкості України загалом, й конкретних механізмів зокрема;

4) на організаційному рівні діяльності суб'єктів забезпечення національної стійкості України: низький рівень взаємодії та комунікації між суб'єктами забезпечення національної стійкості; недостатній рівень взаємодії з НАТО з питань впровадження стандартів кризового менеджменту у сфері національної безпеки і оборони.

Обґрунтовано, що державне проектування і конструювання системи забезпечення національної стійкості має здійснюватися в рамках теорії війни, теорій міжнародної та національної безпеки, теорії державного управління національною безпекою, інституціоналізму, теорії національної стійкості.

Доведено, що в процесі державного проектування та конструювання системи забезпечення національної стійкості України необхідно враховувати загальні та організаційні принципи функціонування системи забезпечення національної безпеки, принципи державного проектування системи національної безпеки, принципи розбудови та функціонування національної системи стійкості.

Місією системи національної стійкості запропоновано визначити гарантування національної стійкості в умовах динамічного безпекового середовища. Місією системи забезпечення національної стійкості, як складової системи національної стійкості, запропоновано визначити своєчасне виявлення кризових ситуацій/криз, що загрожують національній безпеці та адекватне реактивне й проактивне реагування на згадані кризові ситуації/кризи.

Шляхами розв'язання сформульованих теоретико-методологічних проблем, пов'язаних із вдосконалення системи забезпечення національної стійкості України в сучасних умовах є структурно-функціональне моделювання, державне проектування і конструювання перспективної моделі вказаної системи. Це передбачає розробку функціональної, інформаційної, інституційної перспективних моделей системи забезпечення національної стійкості України та впровадження їх у державно-управлінську практику у сфері забезпечення національної стійкості України.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на політико-правовому конструюванні системи кризового менеджменту у сфері національної безпеки і оборони України.

Ключові слова: державне управління національною безпекою, сектор безпеки і оборони, державне проектування і конструювання систем кризового менеджменту, російсько-українська війна, НАТО, Україна.

Summary. Introduction. The Law of Ukraine “On National Security of Ukraine” defines the foundations and principles of national security and defense, the goals and basic principles of the state policy of national security, the Concept of ensuring national stability defines the foundations, principles, directions for the development and functioning of the national stability system.

This circumstance determines the connection of the general problem of ensuring the national security of Ukraine with the most important scientific and practical tasks of studying the problems of development of the system of ensuring national stability, the components of which are the mechanisms of crisis management in the area of national security and defense of Ukraine. This, in turn, involves the state design and constructing of this system in accordance with the requirements of the dynamic security environment.

Purpose. The purpose of the study are to formulate actual theoretical and methodological problems of the development of the system of ensuring the national stability of Ukraine and determine ways to solve them.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) the legal framework in the field of national security and national stability of Ukraine; 2) scientific works of domestic authors on state-managerial issues in the field of national security and stability of Ukraine.

For solve the problems of research, we used general and special methods of scientific knowledge: the system-situational method was used to formulate the problems of crisis management in the field of national security and defense of Ukraine in modern conditions; the modeling method was used to develop a promising model of the system for ensuring the national stability of Ukraine, and the system-structural method was used to determine the components of the mentioned system; method of social design – to substantiate the theoretical and methodological foundations of state design and design of a system for ensuring national stability of Ukraine.

Results. The scientific article formulates actual theoretical and methodological problems of development of the system of ensuring national stability of Ukraine:

1) at the ideological level of the activities of the subjects of ensuring the national stability of Ukraine: the lack of adequate ideas about national stability in a dynamic security environment, about threats to the national security of Ukraine in the context of a hybrid Russian-Ukrainian war;

2) at the methodological level of activity of the subjects of ensuring the national stability of Ukraine: lack of systematic knowledge on the issues of crisis management in the field of national security and defense; lack of consistency in the development of the terminological apparatus of the problem of ensuring national stability; preference for reactive response methods in state-management practice of crisis management; uncertainty of perspective functional, informational, institutional models of the system of ensuring Ukraine's national stability in the context of the requirements of a dynamic security environment for timely and adequate response to crises that threaten national security; lack of systematic knowledge about the positive experience of NATO member states in the field of crisis management;

3) at the institutional level of the activities of the subjects of ensuring the national stability of Ukraine: the imperfection of the system of ensuring the national stability of Ukraine in general, and specific mechanisms in particular;

4) at the organizational level of the activities of the subjects of ensuring the national stability of Ukraine: a low level of interaction and communication between the subjects of ensuring national stability; insufficient level of cooperation with NATO on the implementation of crisis management standards in the field of national security and defense.

It is substantiated that the state design and construction of the system of ensuring national stability should be carried out within the framework of the theory of war, theories of international and national security, theory of state management of national security, institutionalism, theory of national stability.

It is proved that in the process of state design and construction of the system of ensuring national stability of Ukraine it is necessary to take into account the general and organizational principles of functioning of the system of ensuring national security, the principles of state design of the national security system, the principles of development and functioning of the national stability system.

The mission of the system of national stability proposed to determine the guarantee of national stability in a dynamic security environment. The mission of the system of ensuring national stability, as a component of the system of national stability, proposed to determine the timely identification of crisis situations/crises that threaten national security and adequate reactive and proactive response to these crises situations/crises.

The ways of solving the formulated theoretical and methodological problems associated with improving the system of ensuring the national stability of Ukraine in modern conditions are structural and functional modeling, state design and constructing of a promising model of this system. This involves the development of functional, informational, institutional perspective models of the system of ensuring the national stability of Ukraine and their introduction into state-management practice in the field of ensuring the national stability of Ukraine.

Discussion. In further scientific research, it is proposed to focus on the political and legal design of the crisis management system in the field of national security and defense of Ukraine.

Key words: state management of national security, security and defense sector, state design and construction of crisis management systems, Russian-Ukrainian war, NATO, Ukraine.

Вступ. Законом України «Про національну безпеку України» [1] визначено основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики національної безпеки, в Концепції забезпечення національної стійкості визначено засади, принципи, напрями розбудови та функціонування національної системи стійкості [2].

Ця обставина й визначає зв'язок загальної проблеми гарантування національної безпеки України з найбільш важливими науковими та практичними завданнями дослідження проблем розвитку системи забезпечення національної стійкості, складовими якої є механізми кризового менеджменту у сфері національної безпеки і оборони України. Це, в свою чергу, передбачає державне проектування та конструювання вказаної системи відповідно до вимог динамічного безпекового середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу наукових публікацій дозволяють констатувати, що проблеми розвитку системи національної безпеки, досліджувались у працях

вітчизняних науковців, зокрема: В. Ананьїним, В. Горлинським, О. Пучковим [3; 4], В. Абрамовим [5, с. 146–150; 6, с. 135–147], М. Шевченком [7] в рамках соціально-філософського дискурсу представлено методологічні засади побудови системи безпеки сталого розвитку України; Г. Ситником [8], А. Семенченком [9], Ю. Сурміним [10], О. Резніковою [11], В. Івановою [12] в рамках державно-управлінського дискурсу обґрунтували структуру проектної діяльності у сфері державного управління національною безпекою в умовах кризового суспільства.

Незважаючи на значну кількість робіт, в яких досліджуються проблеми теорії та практики державного управління національною безпекою України можна констатувати обмаль праць, які були б присвячені розгляду теоретико-методологічних проблем державного проектування і конструювання системи забезпечення національної стійкості України.

Саме тому **мета статті** полягає у формулюванні актуальних теоретико-методологічних проблем розвитку системи забезпечення національної стійкості України та визначення шляхів їх розв'язання.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правова база в галузі національної безпеки та національної стійкості України; 2) наукові праці вітчизняних авторів з державно-управлінської проблематики у сфері національної безпеки та стійкості України.

Для вирішення завдань дослідження нами використовувалися загальні та спеціальні методи наукового пізнання: системно-ситуаційний метод використано для формулювання проблем кризового менеджменту у сфері національної безпеки і оборони України в сучасних умовах; метод моделювання використано для розробки перспективної моделі системи забезпечення національної стійкості України, а системно-структурний метод — для визначення складових згаданої системи; метод соціального проектування — для обґрунтування теоретико-методологічних засад державного проектування і конструювання системи забезпечення національної стійкості України.

Виклад основного матеріалу. В умовах динамічного безпекового середовища та війни Росії проти України, перед вітчизняною системою державного управління національною безпекою постає проблема розробки і невідкладного впровадження в державно-управлінську практику неоліберальної парадигми національної безпеки, яка давала б надійні методологічні орієнтири для організації проактивного та реактивного реагування на кризові ситуації/кризи, що загрожують національній безпеці, загрози національній безпеці України в інтересах гарантування національної стійкості та безпеки суспільного розвитку.

Основними теоретико-методологічними проблемами, які потребують розв'язання на етапі розбудови системи забезпечення національної стійкості України є:

1) на світоглядному рівні діяльності суб'єктів забезпечення національної стійкості України:

відсутність адекватних уявлень про національну стійкість в умовах динамічного безпекового середовища;

відсутність адекватних уявлень про загрози національній безпеці України в умовах ведення проти неї гібридної війни Росією;

2) на методологічному рівні діяльності суб'єктів національної стійкості України:

відсутність систематизованих знань з проблематики кризових ситуацій/криз гібридного характеру, проблематики каскадного ефекту розгортання згаданих криз, відсутність методик діагностування та прогнозування наслідків розгортання згаданих криз;

відсутність системності в розробці термінологічного апарату проблематики забезпечення національної стійкості, наявні розбіжності у вживанні термінів в офіційному дискурсі державного управління національною безпекою. Це, значною мірою, а інколи й визначальним чином негативно

впливає на розробку та впровадження в державно-управлінську практику сучасних технологій кризового менеджменту у сфері національної безпеки і оборони України;

надання переваги в державно-управлінській практиці реагування на кризові ситуації/кризи, що загрожують національній безпеці методам реактивного реагування та обмаль наукових розробок з проблем проактивного реагування;

невизначеність перспективних функціональної, інформаційної, інституційної моделей системи забезпечення національної стійкості України в контексті вимог динамічного безпекового середовища щодо своєчасного й адекватного реагування на кризи, що загрожують національній безпеці;

брак систематизованих знань щодо позитивного досвіду держав-членів НАТО у сфері кризового менеджменту;

3) на інституційному рівні діяльності суб'єктів забезпечення національної стійкості України:

недосконалість системи забезпечення національної стійкості України загалом, й конкретних механізмів зокрема;

недосконалість механізмів організації взаємодії і координації дій суб'єктів забезпечення національної стійкості України;

4) на організаційному рівні діяльності суб'єктів забезпечення національної стійкості України:

низький рівень взаємодії та комунікації між суб'єктами забезпечення національної стійкості;

недостатній рівень взаємодії з НАТО з питань впровадження стандартів кризового менеджменту у сфері національної безпеки і оборони.

На підставі аналізу результатів наукових досліджень [3–12] можна констатувати, що державне проектування та конструювання системи забезпечення національної стійкості України передбачає використання:

теорії війни, яка розглядає концептуальні ідеї інспірування кризових ситуацій/криз в державі-мішені агресії, категоріально-понятійний апарат, форми ведення сучасних війн, цілі й завдання управління кризами в державі-мішені агресії в інтересах досягнення перемоги у війні;

теорій міжнародної та національної безпеки, які розглядають: парадигми національної безпеки — парадигма захищеності національних інтересів та парадигма суспільного розвитку; синергетичний і діяльнісний підходів до розуміння міжнародної та національної безпеки;

теорії національної стійкості, що розкриває закономірності гарантування національної стійкості в умовах глобальних трансформацій та динамічного безпекового середовища, гібридних війн;

теорії державного управління національною безпекою, що розкриває теоретико-методологічні засади управління сектором безпеки і оборони, основи прийняття державно-управлінських рішень у сфері

національної безпеки, планування довгострокової і поточної політики національної безпеки, розглядає місію, функції та завдання систем забезпечення національної безпеки і національної стійкості;

інституціоналізму, що розкриває теоретико-методологічні засади взаємодії держави та громадянського суспільства в процесі розроблення й реалізації політики національної безпеки.

Наступним кроком розвитку системи забезпечення національної стійкості є моделювання, державне проектування та конструювання вказаної системи. Це, в свою чергу, передбачає розробку перспективної моделі системи забезпечення національної стійкості в контексті вимог:

а) гарантування національної безпеки й національної стійкості в умовах динамічного безпекового середовища, яке є джерелом нових криз та загроз, переважно гібридного характеру;

б) своєчасного й адекватного реактивного та проактивного реагування на кризи, що загрожують національній безпеці;

в) стандартизації процесу реагування на виявлені кризи відповідно норм протоколів кризового менеджменту НАТО;

г) технологізації реагування на кризи, що загрожують національній безпеці.

В процесі моделювання, державного проектування та конструювання системи забезпечення національної стійкості України необхідно враховувати загальні та організаційні принципи функціонування системи забезпечення національної безпеки [8], а також принципи соціального проектування системи національної безпеки [7].

Загальними принципами функціонування системи забезпечення національної стійкості України є [2]:

законність, цілісність, підзвітність і відповідальність;

оптимальне поєднання та збалансованість інтересів у таких сферах життєдіяльності українського суспільства, як: національна безпека, національна стійкість, суспільний розвиток;

єдність підходів у розробці й реалізації заходів по виконанню завдань забезпечення національної стійкості;

науковість, системно-комплексний підхід до розвитку системи забезпечення національної стійкості.

Спеціальними (організаційними) принципами діяльності системи забезпечення національної стійкості є:

принцип підпорядкованості місії, функцій та завдань системи забезпечення національної стійкості України положенням чинного законодавства у галузі національної безпеки і оборони, національним цілям визначених у Стратегії національної безпеки України, що забезпечує цілісність вказаної системи;

принцип оптимальної відповідності цілей системи забезпечення національної стійкості, її структури

та функцій завданням реактивного і проактивного реагування на кризи, що загрожують національній безпеці, логіці державно-управлінських процесів взаємодії суб'єктів забезпечення національної стійкості;

принципи плановості і послідовності реалізації управлінського впливу на процеси реактивного і проактивного реагування на кризи у сфері національної безпеки і оборони;

принцип оперативності, який передбачає своєчасність та адекватність заходів реагування на кризи у сфері національної безпеки і оборони, що обумовлено мінливістю безпекового середовища та потенційними каскадними ефектами розгортання кризових ситуацій/криз різного характеру.

Принципами державного проектування системи забезпечення національної стійкості є:

спрямованість — підпорядкованість меті і завданню своєчасного й адекватного кризового реагування у сфері національної безпеки і оборони;

результативність — здатність забезпечувати досягнення запланованих результатів кризового менеджменту;

надійність — здатність з належною ймовірністю забезпечувати отримання запланованого результату кризового менеджменту;

економічність — здатність досягати результати з найменшими затратами часу і засобів;

принцип врахування всезагальних зв'язків у сфері національної безпеки і оборони.

Є сенс зауважити, що в ході російсько-українській війні РФ методично застосовує технології гібридної та тотальної війн, кінцевим результатом застосування яких передбачено руйнування [13]:

інтегральної могутності Української держави (параметри могутності держави: управління; територія; природні ресурси; населення; економіка; культура і релігія; наука і освіта; армія (збройні сили); зовнішня політика (геополітичне середовище);

системи національної стійкості (складові: динамічна, організаційна, інституційна стійкість держави);

спроможностей та стратегічної готовності Української держави до своєчасного й адекватного реагування на загрози національній безпеці у різних сферах життєдіяльності суспільства.

Вказані деструктивні чинники зовнішнього безпекового середовища — агресія РФ та ведення нею гібридної та тотальної війни, визначальним чином впливають на визначення місії національної системи стійкості України.

Місією національної системи стійкості пропонуємо визначити гарантування національної стійкості в умовах динамічного безпекового середовища.

За сучасних умов російсько-української війни, постає нагальна необхідність вжиття невідкладних заходів щодо забезпечення динамічної стійкості Української держави задля гарантування й розвитку національної могутності. Під поняттям «динамічна

стійкість держави/гомеостаз держави» будемо розуміти підтримку у допустимих межах критичних значень параметрів безпеки у різних сферах життєдіяльності суспільства, що визначають можливість існування держави як складної саморегулюючої системи [14, с. 196–197].

Лише за умов наявності належного рівня національної могутності Українська держава буде спроможна до реалізації нею аксіом воєнної політики в умовах війни. Останні формують передумови досягнення перемоги у війні [14, с. 199]:

1. Визначеність політичних цілей війни.
2. Віра в перемогу та суспільна єдність «народ — армія — держава» з питань збройного захисту Батьківщини.
3. Стійка мотиваційна готовність військовослужбовців національних військових формувань до збройного захисту Батьківщини.
4. Віра військовослужбовців національних військових формувань в силу своєї зброї.
5. Оптимальний баланс між рівнем гарантованого забезпечення воєнної безпеки держави та її економічними можливостями.
6. Оптимальний баланс між рівнем гарантованого забезпечення воєнної безпеки держави та її військово-технічними можливостями.

При цьому, для досягнення перемоги у війні необхідно брати до уваги розуміння сутності перемоги у трьох контекстах: військовому, політичному та праксеологічному [15].

У військовому контексті сутність перемоги у війні полягає в нанесенні поразки противнику і досягнення однією із воюючих сторін (державою, коаліцією, політичним рухом) політичних і воєнно-стратегічних цілей війни. Безпосереднім результатом перемоги є припинення воєнних дій на умовах переможця, що оформлюється міжнародно-правовим документом: актом про капітуляцію, угодою про перемир'я, мирним договором. Джерелом перемоги у війні слугує сукупність всіх матеріальних і духовних сил держави та ефективність їхнього використання, яка виражається у військовій могутності.

У політичному контексті сутність перемоги у війні полягає в підпорядкуванні держави-супротивника цілям і завданням дипломатико-стратегічній діяльності держави-переможця. Безпосереднім результатом перемоги є зміна курсу держави-супротивника в інтересах національної безпеки держави-переможця.

У праксеологічному контексті перемога у війні є досягнення державою-переможцем миру кращого ніж до війни.

На нашу думку, саме таке розуміння перемоги у війні дозволяє вибудувати систему зовнішньополітичної та воєнно-політичної діяльності держави, яка дозволить створити передумови для досягнення перемоги України у війні, яку розв'язала Росія.

Місією системи забезпечення національної стійкості, як складової системи національної стійкості,

пропонуємо визначити своєчасне виявлення кризових ситуацій/криз, що загрожують національній безпеці, загроз національним інтересам та адекватне реактивне й проактивне реагування на них задля гарантування сталого функціонування системи національної безпеки України з питань протистояння загрозам будь-якого походження і характеру. Зокрема, в Концепції забезпечення національної системи стійкості термін «організаційна стійкість» трактується як «здатність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій ідентифікувати, готуватися, реагувати на загрози, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стаке функціонування до, під час і після настання кризової ситуації задля збереження функціонування і подальшого розвитку» [2]. Тобто, в чинному законодавстві України наразі визначено засади формування інституту адаптивної ефективності системи забезпечення національної безпеки загалом, й системи забезпечення національної стійкості, зокрема. Цей інститут регулює здатність вказаних систем вчасно адаптуватися до вимог своєчасного й адекватного реагування на загрози національній безпеці в контексті трансформацій внутрішнього та зовнішнього безпекового середовища України.

Система забезпечення національної стійкості України, має відповідні функції, що реалізуються шляхом виконання конкретних завдань:

1. Організаційно-управлінська функція забезпечує організацію та управління в системі забезпечення національної стійкості й передбачає виконання завдань:

визначення організаційно-правових засад реагування на кризові ситуації/кризи у сфері національної безпеки і оборони;

визначення та реалізація цілей реактивного і проактивного реагування на кризові ситуації/кризи у сфері національної безпеки і оборони;

планування заходів реактивного і проактивного реагування на кризові ситуації/кризи у сфері національної безпеки і оборони;

організація здійснення заходів реактивного і проактивного реагування на кризові ситуації/кризи у сфері національної безпеки і оборони.

2. Основоположна функція забезпечує реалізацію проактивного і реактивного реагування на кризові ситуації/кризи у сфері національної безпеки і оборони. Ця функція передбачає виконання низки завдань:

проактивне реагування — це запобігання реалізації кризових ситуацій у сфері національної безпеки і оборони;

реактивне реагування — це мінімізація, локалізація, ліквідація негативних наслідків реалізації криз у сфері національної безпеки і оборони.

3. Аналітична функція забезпечує управлінською інформацією суб'єкти забезпечення національної стійкості. Ця функція передбачає виконання завдань:

створення банку даних щодо кризових ситуацій/криз у сфері національної безпеки і оборони;

своєчасне виявлення та оцінка рівня розгортання кризових ситуацій/криз у сфері національної безпеки і оборони, розробка рекомендацій відповідним суб'єктам забезпечення національної стійкості стосовно реагування на ці кризові ситуації/кризи.

4. Прогностична функція забезпечує прогностичною інформацією суб'єкти забезпечення національної стійкості щодо тенденцій розвитку кризових ситуацій/криз, що передбачає виконання завдань:

прогнозування тенденцій розвитку кризових ситуацій/криз у сфері національної безпеки і оборони, розробка рекомендацій органам державного управління щодо кризового менеджменту;

прогнозування тенденцій розвитку суспільно-політичної ситуації та безпекової ситуації в інтересах забезпечення динамічної стійкості держави.

5. Інформаційна функція передбачає збирання та опрацювання інформації щодо проблем забезпечення національної стійкості, розповсюдження цієї інформації серед суспільства. Ця функція передбачає виконання завдань:

суспільно-політичне інформування про факти розвідувально-підривної діяльності недружньої держави або держави-агресора, що спрямовані на інспірування криз у сфері національної безпеки і оборони;

аналіз змісту новинних матеріалів національних та закордонних ЗМІ на предмет інформаційних приводів інспірування кризових ситуацій/криз у сфері національної безпеки і оборони;

формування позитивного іміджу суб'єктів забезпечення національної стійкості серед українського населення та посилення авторитету згаданих суб'єктів в українському суспільстві;

інформаційне супроводження політики забезпечення національної стійкості України.

6. Координаційна функція, що забезпечує взаємодію суб'єктів забезпечення національної стійкості на основі оцінки рівня розгортання кризових ситуацій/криз у сфері національної безпеки і оборони України. Ця функція передбачає виконання таких завдань, як:

оцінка результативності дій щодо реактивного і проактивного реагування на кризові ситуації/кризи у сфері національної безпеки і оборони України;

координація діяльності суб'єктів забезпечення національної стійкості з питань реактивного і проактивного реагування на згадані кризові ситуації/кризи.

Шляхами розв'язання проблем, які пов'язані із розвитком системи забезпечення національної стійкості України в сучасних умовах динамічного безпекового середовища є структурно-функціональне моделювання, інституційне проектування перспективної моделі згаданої системи, а також державне конструювання цієї системи. Останнє передбачає впровадження перспективної моделі системи забез-

печення національної стійкості України в державно-управлінську практику у відповідності із вимогами щодо виконання нею вище визначених завдань.

Перспективна модель системи забезпечення національної стійкості України містить складові: функціональна, інформаційна, інституційна моделі згаданої системи.

Перспективна функціональна модель системи забезпечення національної стійкості України передбачає функціонування вказаної системи у двох режимах:

режим проактивного реагування на кризові ситуації/кризи у сфері національної безпеки і оборони — це головне завдання кризового менеджменту у цій сфері;

режим реактивного реагування на кризові ситуації/кризи у сфері національної безпеки і оборони — це часткове завдання кризового менеджменту у цій сфері.

Функціональна модель системи забезпечення національної стійкості України структурно містить три блоки:

Рефлексивний блок: соціально-психологічні механізми усвідомлення проблематики виявлення та реагування на кризові ситуації/кризи у сфері національної безпеки і оборони, інформаційно-аналітичний механізм та механізм науково-методичного забезпечення реагування на згадані кризи.

Організаційно-управлінський блок: організаційно-правовий та інституційний механізми, механізм розвитку та механізми керування системою забезпечення національної стійкості: механізм кадрового, адміністративного, технічного та ресурсного забезпечення національної стійкості.

Інструментальний блок: механізми взаємодії між суб'єктами забезпечення національної стійкості, механізми проактивного і реактивного реагування на кризові ситуації/кризи у сфері національної безпеки і оборони.

Перспективна інформаційна модель системи забезпечення національної стійкості України передбачає:

комплексне застосування в інтересах реактивного та проактивного реагування на кризові ситуації/кризи у сфері національної безпеки і оборони державно-управлінської аналітики;

розробку паспортів кризових ситуацій/криз у сфері національної безпеки і оборони та технологій реагування на них.

Перспективна інформаційна модель системи забезпечення національної стійкості України структурно повинна містити чотири блоки:

1 блок. Нормативно-правова модель: закони, стратегії, концепції, програми на основі яких формується та функціонує система забезпечення національної стійкості.

2 блок. Ситуативна модель: блок даних кризових ситуацій/криз у сфері національної безпеки

і оборони; блок ситуацій — опис ситуацій реалізації відповідних кризових ситуацій/криз у сфері національної безпеки і оборони.

3 блок. Концептуальна модель: цільовий блок — формулювання цілей проактивного і реактивного реагування на кризові ситуації/кризи у сфері національної безпеки і оборони; блок вибору — вибір критерію оптимальності дій реагування на згадані кризові ситуації/кризи.

4 блок. Математична модель: система математичних співвідношень, які описують процес забезпечення національної стійкості.

5 блок. Модель розробки варіантів державно-управлінських рішень щодо реактивного і проактивного реагування на кризові ситуації/кризи у сфері національної безпеки і оборони, щодо розвитку системи забезпечення національної стійкості, щодо пріоритетів довгострокової та поточної політики забезпечення національної стійкості.

Перспективна інституційна модель системи забезпечення національної стійкості повинна структурно містити механізми:

механізм інформаційного забезпечення національної стійкості;

механізм інформаційно-аналітичного забезпечення національної стійкості;

механізм забезпечення управлінської взаємодії суб'єктів забезпечення державної безпеки;

механізми забезпечення інформаційної та організаційної взаємодії між суб'єктами забезпечення національної стійкості;

механізм науково-методичного забезпечення національної стійкості;

механізм забезпечення організаційної безпеки державно-управлінського простору у сфері національної безпеки і оборони;

механізм забезпечення інтелектуальної безпеки вищого керівництва держави з питань національної безпеки і національної стійкості.

Напрямами впровадження перспективної моделі системи забезпечення національної стійкості України є:

політико-правове конструювання, що передбачає розробку нормативно-правової бази у сфері національної стійкості;

структурно-функціональне конструювання, що передбачає створення нових елементів, структур, підсистем, механізмів забезпечення національної стійкості, встановлення функціональних зв'язків між ними;

просторове та часове конструювання, що передбачає розміщення створення нових елементів, структур, підсистем, механізмів забезпечення національної стійкості в структурі сектору безпеки і оборони;

організаційне конструювання, що передбачає формування алгоритмів функціонування системи забезпечення національної стійкості України та алгоритми розвитку згаданої системи;

операційно-діяльнісне конструювання, що передбачає розробку правил і принципів діяльності у сфері забезпечення національної стійкості України.

Акцентуємо увагу на організаційному конструюванні національної системи стійкості, зокрема розробці циклу забезпечення національної стійкості. Під останнім пропонуємо розуміти повторювану сукупність послідовно здійснюваних операцій, що складають технологію процесу функціонування та управління розвитком національної системи стійкості в умовах динамічного безпекового середовища.

Є сенс зауважити, що забезпечення національної стійкості є безперервним, циклічним процесом, що структурно включає в себе два цикли:

а) цикл функціонування національної системи стійкості;

б) управлінський цикл проектної діяльності у сфері розвитку національної системи стійкості.

Цикл функціонування національної системи стійкості структурно включає в себе етапи:

I етап: діагностика загроз національній безпеці, кризових ситуацій/криз, що загрожують національній безпеці:

моніторинг зовнішнього та внутрішнього безпекового середовища на предмет загроз національній безпеці, кризових ситуацій/криз, що загрожують національній безпеці;

ідентифікація, оцінювання та визначення пріоритетності загроз національній безпеці, кризових ситуацій/криз, що загрожують національній безпеці та ризиків у сфері забезпечення національної стійкості;

II етап: прогнозування тенденцій розвитку загроз національній безпеці, кризових ситуацій/криз, що загрожують національній безпеці:

прогнозування тенденцій розвитку кризових ситуацій/криз та їх наслідків для національної безпеки;

прогнозування тенденцій розвитку потенційних/реальних загроз національній безпеці та наслідків їх реалізації для національної стійкості;

III етап: підготовка та прийняття управлінського рішення щодо реагування на загрози національній безпеці, кризові ситуації/кризи, що загрожують національній безпеці:

розробка задуму реагування на кризові ситуації/кризи та загрози національній безпеці в інтересах забезпечення національної стійкості загалом, й динамічної стійкості держави зокрема;

визначення цілей реагування на кризові ситуації/кризи та загрози національній безпеці в інтересах забезпечення національної стійкості;

оцінювання основних спроможностей національної системи стійкості щодо реагування на виявлені кризові ситуації/кризи та загрози національній безпеці;

розробка варіантів управлінських рішень щодо реагування на виявлені кризові ситуації/кризи, загрози національній безпеці та оцінка наслідків їх прийняття для гарантування національної безпеки;

прийняття управлінського рішення щодо реагування на виявлені кризові ситуації/кризи, загрози національній безпеці;

IV етап: доведення рішення до організаторів виконання та виконавців управлінського рішення щодо реагування на загрози національній безпеці, кризові ситуації/кризи, що загрожують національній безпеці;

V етап: планування заходів по реалізації управлінського рішення щодо реагування на виявлені кризові ситуації/кризи, загрози національній безпеці;

VI етап: організація та здійснення заходів реагування на виявлені кризові ситуації/кризи, загрози національній безпеці, взаємодії між виконавцями реагування та координація їх зусиль;

VII етап: моніторинг ходу виконання заходів реагування на виявлені кризові ситуації/кризи, загрози національній безпеці;

VIII етап: аналіз результатів реагування на виявлені кризові ситуації/кризи, загрози національній безпеці та внесення відповідних коректив до плану реагування;

Управлінський цикл проектної діяльності у сфері розвитку національної системи стійкості структурно включає в себе етапи:

IX етап: формулювання актуальних проблем, які мали місце в ході виконання заходів реагування на виявлені кризові ситуації/кризи, загрози національній безпеці;

X етап: визначення шляхів розв'язання актуальних проблем, які мали місце в ході виконання заходів забезпечення національної стійкості:

а) в інтересах підвищення ефективності ситуаційного управління національною системою стійкості: корегування управлінського рішення, що полягає у внесенні уточнень та змін в управлінські рішення, що були прийняті раніше;

регулювання національної системи стійкості полягає у поточному розпорядництві, під час якого суб'єкт управління оперативно втручається у діяльність підлеглих йому структурних підрозділів та окремих виконавців з метою зміни потоків управлінської інформації, ресурсного, технічного та інших видів забезпечення кризового менеджменту;

б) в інтересах стратегічного управління розвитком національної системи стійкості, а саме:

визначення вимог щодо основних спроможностей національної системи стійкості для реагування на нові кризові ситуації/кризи та загрози національній безпеці в інтересах забезпечення національної стійкості в умовах динамічного безпекового середовища;

визначення пріоритетних напрямів розвитку національної системи стійкості;

планування розвитку та утримання основних спроможностей національної системи стійкості, створення нових критично необхідних спроможностей щодо забезпечення національної стійкості з урахуванням появи нових гібридних загроз національній безпеці в динамічному безпековому середовищі.

Висновки.

1. Встановлено, що актуальними теоретико-методологічними проблемами розвитку системи забезпечення національної стійкості України є:

- 1) на світоглядному рівні діяльності суб'єктів забезпечення національної стійкості України: відсутність адекватних уявлень про національну стійкість в умовах динамічного безпекового середовища, про загрози національній безпеці України в умовах ведення гібридної російсько-української війни;
- 2) на методологічному рівні діяльності суб'єктів забезпечення національної стійкості України: відсутність систематизованих знань з проблематики кризового менеджменту у сфері національної безпеки і оборони; відсутність системності в розробці термінологічного апарату проблематики забезпечення національної стійкості; надання переваги методам реактивного реагування в державно-управлінській практиці кризового менеджменту; невизначеність перспективних функціональної, інформаційної, інституційної моделей системи забезпечення національної стійкості України в контексті вимог динамічного безпекового середовища щодо своєчасного й адекватного реагування на кризи, що загрожують національній безпеці; брак систематизованих знань щодо позитивного досвіду держав-членів НАТО у сфері кризового менеджменту;
- 3) на інституційному рівні діяльності суб'єктів забезпечення національної стійкості України: недосконалість системи забезпечення національної стійкості України загалом, й конкретних механізмів зокрема;
- 4) на організаційному рівні діяльності суб'єктів забезпечення національної стійкості України: низький рівень взаємодії та комунікації між суб'єктами забезпечення національної стійкості; недостатній рівень взаємодії з НАТО з питань впровадження стандартів кризового менеджменту у сфері національної безпеки і оборони.

2. Обґрунтовано, що державне проектування і конструювання системи забезпечення національної стійкості має здійснюватися в рамках теорії війни, теорій міжнародної та національної безпеки, теорії державного управління національною безпекою, інституціоналізму, теорії національної стійкості.

3. Доведено, що в процесі державного проектування та конструювання системи забезпечення національної стійкості України необхідно враховувати загальні та організаційні принципи функціонування системи забезпечення національної безпеки, принципи державного проектування системи національної безпеки, принципи розбудови та функціонування національної системи стійкості.

4. Місією системи національної стійкості запропоновано визначити гарантування національної стійкості в умовах динамічного безпекового середовища. Місією системи забезпечення національної стійкості,

як складової системи національної стійкості, запропоновано визначити своєчасне виявлення кризових ситуацій/криз, що загрожують національній безпеці та адекватне реактивне й проактивне реагування на згадані кризові ситуації/кризи.

5. Шляхами розв'язання сформульованих теоретико-методологічних проблем, пов'язаних із вдосконалення системи забезпечення національної стійкості України в сучасних умовах є структурно-функціональне моделювання, державне проектування

і конструювання перспективної моделі вказаної системи. Це передбачає розробку функціональної, інформаційної, інституційної перспективних моделей системи забезпечення національної стійкості України та впровадження їх у державно-управлінську практику у сфері забезпечення національної стійкості України.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на політико-правовому конструюванні системи кризового менеджменту у сфері національної безпеки і оборони України.

Література

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 16.06.2024).
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про запровадження національної системи стійкості»: Указ Президента України від 20 серпня 2021 року № 479/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181> (дата звернення: 16.06.2024).
3. Безпека сталого розвитку України: побудова в умовах глобальних викликів : монографія / кол. авторів: В.О. Ананьїн, В.В. Горлинський, О.О. Пучков та ін.; за ред. В.О. Ананьїна. К. ІСЗІ НТУУ «КПІ», 2009. 271 с.
4. Горлинський В.В. Філософія безпеки і сталого людського розвитку: ціннісний вимір : монографія. К. : Вид. ПАРАПАН, 2011. 378 с.
5. Абрамов В.І. Духовність суспільства: методологія системного вивчення: монографія. К. : КНЕУ, 2004. 236 с.
6. Методологія стратегічного планування в умовах глобальних загроз національній безпеці та міжнародній стабільності: монографія/ кол. авт.: В.І. Абрамов, Т.В. Запорожець, Р.Р. Марутян та ін.; за заг. ред.. Л.М. Шипілової. К.: НАДУ. 2018. 232 с.
7. Шевченко М.М. Соціально-філософська концепція науково-освітнього забезпечення публічного управління у сфері національної безпеки України. *Гілея*. 2018. Вип. 134. С. 320–325.
8. Шляхи удосконалення системи державного управління забезпеченням національної безпеки України : монографія / авт. кол.: Г.П. Ситник, В.І. Абрамов, М.М. Шевченко та ін.; за ред. Г.П. Ситника, В.І. Абрамова. К. : МАЙ-СТЕР КНИГ, 2012. 536 с.
9. Семенченко А.І. Методологія стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки України : монографія. К. : НАДУ, 2008. 428 с.
10. Сурмин Ю.П. Социальное проектирование в кризисном обществе: методологический аспект. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2014. № 3. С. 5–17.
11. Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. К. : НІСД, 2022. 456 с.
12. Іванова В.М. Забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України в системі публічного управління : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2024. 336 с.
13. Шевченко М.М., Чигринський В.А. Особливості реалізації настанов стратегічної культури Росії в ході російсько-української війни. *Міжнародна безпека у світлі глобальних викликів. Країни Балтії — Україна: єдність, підтримка, перемога: зб. наук. пр.* К. : КНЕУ, 2023. С. 66–70. URL: https://lib.kneu.edu.ua/ua/e_resours_bibl/elek_bibl_litr/ (дата звернення: 16.06.2024).
14. Давиденко О.Г., Соколов В.А., Шевченко М.М. Концептуальні засади забезпечення динамічної стійкості Української держави в умовах російсько-української війни. *Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах ХХ — початку ХХІ ст.: тенденції та закономірності: зб. наук. пр.* / кол. авторів. За ред. І.І. Фурмана. К. : «Компринт», 2024. Вип. 13. С. 196–200.
15. Шевченко М.М. Феноменологічна модель перемоги: сутність і сучасне підтвердження в умовах російсько-української війни. *Формування «образу перемоги» у війнах та воєнно-політичних конфліктах: сучасність та історична ретроспектива: матеріали науково-практичного семінару* / кол. авторів. За заг. ред. В.М. Мороза. К. : НДЦГПЗСУ, 2024. Вип. 2. С. 11–15.

References

1. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy “Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy”: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku № 392/2020 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> [in Ukrainian].

2. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy “Pro zaprovadzhennia natsionalnoi systemy stiikosti”: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 20 serpnia 2021 roku № 479/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181> [in Ukrainian].
3. Bezpeka staloho rozvytku Ukrainy: pobudova v umovakh hlobalnykh vyklykiv: monohrafiia. Kol. avtoriv: V. O. Ananin, V. V. Horlynskyi, O. O. Puchkov ta in.; za red. V. O. Ananina. K. ISZZI NTUU “KPI”, 2009. 271 s. [in Ukrainian].
4. Horlynskyi V. V. Filozofia bezpeky i staloho liudskoho rozvytku: tsinnisnyi vymir: monohrafiia. K.: Vyd. PARAPAN, 2011. 378 s. [in Ukrainian].
5. Abramov V. I. Dukhovnist suspilstva: metodolohiia systemnoho vyvchennia: monohrafiia. K.: KNEU, 2004. 236 s. [in Ukrainian].
6. Metodolohiia stratehichnoho planuvannia v umovakh hlobalnykh zahroz natsionalnii bezpetsi ta mizhnarodnii stabilnosti: monohrafiia/ kol. avt.: V. I. Abramov, T. V. Zaporozhets, R. R. Marutian ta in.; za zah. red.. L. M. Shypilovoi. K.: NADU. 2018. 232 s. [in Ukrainian].
7. Shevchenko M. M. Sotsialno-filozofska kontseptsiiia nauko-ovsitnoho zabezpechennia publicnogo upravlinnia u sferi natsionalnoi bezpeky Ukrainy. *Hileia*. 2018. Vyp. 134. S. 320–325 [in Ukrainian].
8. Shliakhy udoskonalennia systemy derzhavnoho upravlinnia zabezpechenniam natsionalnoi bezpeky Ukrainy: monohrafiia. Avt. kol.: H. P. Sytnyk, V. I. Abramov, M. M. Shevchenko ta in.; za red. H. P. Sytnyka, V. I. Abramova. K.: MAISTER KNYH, 2012. 536 s. [in Ukrainian].
9. Semenchenko A. I. Metodolohiia stratehichnoho planuvannia u sferi derzhavnoho upravlinnia zabezpechenniam natsionalnoi bezpeky Ukrainy: monohrafiia. K.: NADU, 2008. 428 s. [in Ukrainian].
10. Surmyn Yu. P. Sotsyalnoe proektyrovanye v kryzysnom obshchestve: metodolohicheskyi aspekt. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*. 2014. № 3. S. 5–17 [in Ukrainian].
11. Reznikova O. O. Natsionalna stiikist v umovakh minlyvoho bezpekovooho seredovyscha: monohrafiia. K.: NISD, 2022. 456 s. [in Ukrainian].
12. Ivanova V. M. Zabezpechennia zovnishnoekonomichnoi bezpeky Ukrainy v systemi publicnogo upravlinnia: monohrafiia. Vinnytsia: TVORY, 2024. 336 s. [in Ukrainian].
13. Shevchenko M. M., Chyhrynskyi V. A. Osoblyvosti realizatsii nastanov stratehichnoi kultury Rosii v khodi rosiisko-ukrainskoi viiny. *Mizhnarodna bezpeka u svitli hlobalnykh vyklykiv. Krainy Baltii — Ukraina: yednist, pidtrymka, peremoha: zb. nauk. pr.* K.: KNEU, 2023. S. 66–70. URL: https://lib.kneu.edu.ua/ua/e_resours_bibl/elek_bibl_litr/ [in Ukrainian].
14. Davydenko O. H., Sokolov V. A., Shevchenko M. M. Kontseptualni zasady zabezpechennia dynamichnoi stiikosti Ukrainskoi derzhavy v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny. *Dosvid zastosuvannia zbroinykh syl u svitovykh viinakh i voien-nykh konfliktakh KhKh — pochatku KhKhI st.: tendentsii ta zakonomirnosti: zb. nauk. pr.* Kol. avtoriv. Za red. I. I Furmana. K.: “Kompynt”, 2024. Vyp. 13. S. 196–200 [in Ukrainian].
15. Shevchenko M. M. Fenomenolohichna model peremohy: sutnist i suchasne pidtverdzhennia v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny. *Formuvannia “obrazu peremohy” u viinakh ta voienno-politychnykh konfliktakh: suchasnist ta istorychna retrospektyva: materialy nauko-ovpratychnoho seminaru*. Kol. avtoriv. Za zah. red. V. M. Moroza. K.: NDTsHPZSU, 2024. Vyp. 2. S. 11–15 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.08.2024